

ראש חדש:

יום שהירח מתחדש בו או יום הסמוך לו, עושין אותו ראש חדש. לפעמים עושים ראש חדש יום אחד, ולפעמים שני ימים: ראשי חדשים: שבט, ניסן, סיון, אב - לעולם יום אחד בלבד. ראשי החדשים: חשון, אדר, אייר, תמוז, אלול - לעולם שני ימים. ובשנה מעוברת גם ראש חדש אדר שני - שני ימים. ראשי החדשים: כסלו וטבת - פעמים שניהם של שני ימים פעמים שניהם של יום אחד, ופעמים ראש חדש של זה יום אחד ושל זה שני ימים. וראש חדש תשרי הרי הוא ראש השנה:

קידוש החודש בימינו

ואף על פי שבזמננו אין סנהדרין ואין 'סמוכים' ואין מקדשין את החדשים על פי ראית עדים, - עדן ראשי החדשים בקדושתם כבזמן הבית. שכבר קדשו בית דין של סמוכים לכל ראשי החדשים, מימי של הלל הנשיא האחרון בן בנו של רבי יהודה הנשיא עד שיבא משיח צדקנו במהרה בימינו וימנה סנהדרין ויחדש את הסמיכה ושוב יקדשו את החדשים על פי הראיה:

קדושת ראש חודש

מפני שקדושת ראש חדש היא יסוד לכל קדשי ישראל, ואלמלא היא לא היו לנו מועדים ולא מצוותיהם ולא קדושותיהם ולא נשתנינו ח"ו מכל אומה ולשון, לכך נתנה לישראל מצות קידוש החדש קודם לכל שאר המצוות: עדן היו ישראל במצרים ועדן לא נאמרה להם שם שום מצוה, כבר מאותה שעה נאמרה להם פרשת החדש, ככתוב (שמות יב): ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשִׁים רֵאשֹׁן הוּא לְכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה; ויאמר ה' אל משה ואל אהרן - 'למה אמר הקב"ה למשה ולאהרן (ולא אמר למשה בלבד)? לפי שקידוש החדש - בשלשה. כשבקש הקב"ה לקדש את החדש, אמר הקב"ה למשה ולאהרן: אני ואתם נקדש את החדש'; - **הנה** - 'נתקשה משה על מולד הלבנה, באיזה שיעור תראה ותהיה ראוי לקדש - והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו: כזה ראה - וקדש וכו'. סמוך לשקיעת החמה (של ראש חדש ניסן) נאמרה לו פרשה זו והראהו בחשכה: **לכם** - 'אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, לשעבר היה בידי שנאמר (תהלים קד): עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים, אבל מכאן ואילך - הרי מסורה בידכם, ברשותכם'. - 'מתכנסין מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים לפניו: רבנו של עולם, אימתי ראש השנה? והוא אומר: ולי אתם שואלים - אני ואתם נשאל לבית דין של מטה". -

קדושת ראש חודש מסורה לישראל

אמור מעתה: קידוש החדש, קדושה ראשונה היתה לישראל, שנתקדשו בה עוד בשבתם במצרים ונתקדשו בה לדורות. ואפילו יושבים ישראל בגלות אין קדושה זו פוסקת מהם לעולם. ואפילו גוזרים עליהם רשעי האומות גזרות קשות לבטל מהם קדושה זו, הם מוסרים נפשם ושומרים קדושתם, קדושת ראש חדש וקדושת כל המועדים:

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם - עד שלא הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים, ברמז הודיע להם שאין המלכות באה (שוקעת) להם עד שלשים דור וכו'. החדש שלשים יום, ומלכות שלכם שלשים דור; הלבנה, בראשון של ניסן מתחלת להאיר, וכל שהיא הולכת, מאירה עד חמשה עשר יום, ודיסקוס שלה מתמלא, ומט"ו עד שלשים אור שלה חסר, בשלשים אינה נראית. כך ישראל, חמשה עשר דורות דור מאברהם ועד שלמה כו', כיון שבא שלמה, נתמלא דיסקוס של לבנה; ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין (ט"ו דור) וכו'; כיון שבא צדקיהו וכו' - חסר אורה של לבנה; 'ולכן נאמר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם - שיהא שלכם, שאתם בדוגמתה':

ההתחדשות, סגולה היא לישראל שנתחדדו בה מכל האומות. לפיכך נתן חדש הירח לישראל שיהו מונין בו תמיד ומברכין על התחדשותו ומתברכין בהתחדשותם. רוב אומות העולם מונין לחמה שאין בה התחדשות, וישראל מונים ללבנה שהיא מתמעטת, ומתגדלת, ואולם תמיד מתחדשת. חדש הלבנה סימן הוא לישראל; אפילו אורם חסר - ובלבד שתהא להם התחדשות תמיד:

סגולת ההתחדשות שנתנה לישראל, היא היא עמידתו בעולם והיא היא נצחו בימות עולם. אתה מוצא כל גויי הארצות עולים בשלבי הסולם של ימות עולם עד שמגיעים לשיאם, כיון שמגיעים לשם, נופלים למטה ושוב אינם עולים, עד שנעלמים לגמרי; אבל ישראל אינם כן; .. דומה, שאור ישראל כבה לגמרי, והנה - מולד חדש, כמולדו של הירח, אורו של ישראל שוב מאיר ובה, מאיר בגלותו ומאיר בארצו ומתחדש תמיד, ואפילו נכסה, אינו כבה לעולם, שכן התחדשותו של הירח סימן לישראל שלא יכבה נרם לעולם, ועתידים הם להתחדש ולחדש כנשר נעוריהם. החדש הזה לכם - ההתחדשות הזו היא תקפכם ותפארתכם לעד:

מלאכה בראש חדש:

אף על פי שאין איסור מלאכה בראש חדש, הרי הוא דומה ליום טוב בכמה דברים: לא מצינו קרבן מוסף שקרב בבית המקדש אלא בשבת ובמועדים - ובראשי חדשים. לפנינו בישראל היו נוהגים ביטול מלאכה בראש חדש, שכן מצינו יהונתן אומר לדוד (שמואל א כ): וְכַאֲתָּה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נִסְתַּרְתָּ שָׁם בַּיּוֹם הַמַּעֲשֶׂה, ותרגם יונתן בן עוזיאל: 'ביומא דחולא', כלומר, בערב ראש חדש שהוא יום חול ועושין בו מלאכה, מכלל - שראש חדש אינו יום המעשה. וכן קבעו אנשי כנסת הגדולה שיהיו קורין בתורה בראש חדש ארבעה אנשים, כמו בחול המועד, לפי שאין בו מלאכה. מה שאין כן בשני וחמשי של כל ימות החול שקורין רק שלשה, משום ביטול מלאכה: וכן היו רגילים ללכת להקביל פני הנביא בראש חדש כמו בשבת שכן מצינו את האיש שאומר לאשה השונמית (מלכים - ב ד): מִדּוּעַ אָתָּה הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם, לא חֹדֶשׁ וְלֹא שָׁבַת. ואף לעתיד לבא יהיה ראש חדש יום עליה לרגל לירושלים, שכן הנביא אומר (ישעיה סו): וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ וּמִדֵּי שָׁבַת בְּשַׁבְתּוֹ יָבוֹא כָּל בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי, אָמַר ה':

התנהגות מיוחדת בראש חודש

ומקצת מן הפוסקים סבורים שאף בזמן הזה אסור לעבוד במלאכה כבדה בר"ח, כגון רוב העבודות בשדות וכיוצא בהן, רק מלאכה קלה מותרת. אבל אין דעת רוב הפוסקים מסכימה לדעה זו. ומתירים כל מלאכה בראש חדש. **ואולם מצוה לשנות יום ראש חדש משאר**

ימים בסעודה, ולכבדו במלבוש יפה, ולהראות שקדוש היום לה' יותר משאר ימי החול:

וגדולה מצוה זו בנשים יותר מבאנשים, שאין האשה עושה מלאכה בראש חדש אלא בדבר נחוץ בלבד, ואינה טווה ואינה סורגת ולא רוקמת ולא תופרת בראש חדש, ואם המנהג לעשות מקצת מן המלאכות ומקצתן לא - הולכין אחר המנהג:

ולמה זכו הנשים במצות ראש חדש יותר מן האנשים? :-

כתוב בפרקי דר' אליעזר: 'שבשעה שבאו האנשים לפרק נזמי הזהב אשר באזני נשיהם ולהביאם לעגל - שמעו הנשים, ולא רצו, ולא קבלו עליהן ליתן נזמיהן לבעליהן, שאמרו להם: לעשות שיקוץ ותועבה שאין בו כח להציל - לא נשמע לכם! ונתן להן הקדוש ברוך הוא שכרן בעולם הזה שהן משמרות ראשי חדשים. ונתן להם שכר בעולם הבא שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים':

כתוב בספרים: מצוה להחליף הבגדים בראש חדש. וסימנך: חֶמֶשׁ חֶלְפֶת שְׁמֹלֶת שכתוב אצל יוסף שנתן לבנימין (בראשית מה). 'חמש' - ראשי תבות: חֹדֶשׁ, מוֹעֵד, שֶׁבֶת - נוהג בהם 'חליפות שמלות': נוהגין שלא להסתר בראש חדש:

מצוה להרבות בסעודות ראש חדש, משום שקוראים בו את ההלל, וכתוב בו: זֶה הַיּוֹם עָשָׂה ה' נִגִּילָה וְנִשְׁמָחָה בו. ומנהג אצל כמה קהילות ספרד שמדליקין נר בליל ראש חדש: וכל המוציא הוצאות יתרות על סעודת ראש חדש, מחזירין לו יציאותיו מן השמים; שכן אמרו בפסיקתא: 'כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה, חוץ ממה שמוציא בשבתות וימים טובים וראש חדש וחולו של מועד, .. לכך נוהגין להוסיף מאכל אחד לכבוד ראש חדש בין בחול ובין בשבת: אסור להתענות בראש חדש, חוץ מחתן שמתענה בראש חדש ניסן; ואין עושין הספד למת בראש חדש:

הלל וקריאה בתורה

קוראים את ה'הלל בראש חדש ומדליקין על הפרקים 'לא לנו' ו'אהבתי כי ישמע', לפי שאין ראש חדש כיום טוב גמור, וקריאת ההלל בו אינו אלא מנהג. ומשום כך, הספרדים שבארץ ישראל אינם מברכים על קריאתו בראש חדש: אומרים הלל בעמידה: אומרים 'עלה ויבא' בברכת המזון בכל סעודה שסועד בראש חדש ובתפילת מעריב שחרית ומנחה ולא במוסף: שכן ולא אמר 'עלה ויבא' בברכת המזון, .. אין מחזירין אותו, לפי שהסעודה שאוכלין בראש חדש אינה חובה, ואם רוצה יכול לפטור עצמו באכילה שאין בה ברכת המזון. ויש נוהגים שאם שכח וכבר התחיל בברכה רביעית, אומר כל נוסח 'עלה ויבא' בתוך 'הרחמן'. שכח ולא אמר 'עלה ויבא' בתפילת מעריב של ראש חדש, בליל ראשון או בליל שני, אין מחזירין אותו; לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום: שכח ולא אמר 'עלה ויבא' בשחרית או במנחה, נזכר קודם שהתחיל 'מודים', אומרו במקום; אחר שהתחיל מודים, נזכר קודם 'יהיו לרצון אמרי פי' שבסוף התפילה - חוזר ל'רצה'. אחר שאמר 'יהיו לרצון' - חוזר לראש התפילה: בשחרית של ראש חדש ביום חול מוציאין ספר תורה וקוראים לארבעה קרואים, ראש חדש שחל להיות בשבת, מוציאין שני ספרי תורה; ראש חדש טבת שבימי החנוכה שחל להיות בשבת, מוציאין שלשה ספרי תורה

בין לבנה לחמה ו מולד הלבנה:

שני המאורות הגדולים שתלה אלקים ברקיע השמים ביום רביעי ליצירה (שני ימים קודם ראש השנה, שבו נברא אדם הראשון), הם יסוד לחשבון ימים, חדשים ושנים. ככתוב (בראשית א): וַהֲיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּלְשָׁנִים: מן התורה אין ראש חדש אלא יום אחד בלבד, והוא הראשון לחדש הקדש. ..היה נוהג לחוג לפעמים את ראש חדש שני ימים. אימתי חגגו ראש חדש יום אחד ואימתי שני ימים? :-

לאחר שעברו עשרים ותשעה יום מן החדש שעבר ונכנס ליל שלשים - כבר חשבוהו לראשון של החדש הבא וחגגוהו בסעודה ובשמחה. ובית דין שבירושלים היו ממתנינים כל אותו הלילה וכל יום המחרת לעדים שיבואו להעיד שראו את הלבנה החדשה: באו עדי החדש ביום השלשים, הקריבו קרבן מוסף באותו היום, ולמחרת היה חול. לא באו עדי החדש באותו היום, כבר לא המתינו לעדים וקדשו החדש ביום המחרת, נמצא שהוחגו שני ימים ראש חדש: והמקומות המרוחקים מירושלים, שלא הגיעו אליהם שליחי בית דין להודיע באיזה יום נקבע ראש חדש, היו חוגגים ראש חדש, מפני הספק, שני ימים בכל ראשי החדשים: ובזמננו שאנו מקדשין ראשי חדשים לפי החשבון, אף על פי שאנו יודעים מראש מתי יחול היום הראשון של החדש הבא, עדין מנהג אבותינו בידינו לחוג שני ימים ראש חדש, אלא שאנו נוהגים כמנהג אבותינו שהיו נוהגים בירושלים, היינו מקצת החדשים - שני ימים, ומקצתם - יום אחד בלבד:

שני המאורות הגדולים שברא אלקים ביום הרביעי, נתלו ברקיע השמים שלש שעות מן היום הרביעי. מתחילת בריאתם לא היו המאורות שוים, אלא שהשמש יש לה אור עצמי, ואילו הירח רק עשוי חומר הקולט זיו השמש, וחוזר ומאיר מזיו זה על הארץ. אף על פי כן נקראו שניהם 'המאורות הגדולים' (בראשית א), זה בגדלו וזה בגדלו: והיו שניהם עשויים להיות כמקיפים את הארץ הקף שוה במשך עשרים וארבע שעות. השמש מצד זה של הארץ והירח מצד השני, והארץ - בתוך: אילו היו שניהם מקיפים את הארץ בהקף שוה תמיד, לא היתה הלבנה נראית חסרה לעולם. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: 'שוים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקיטרגה ואמרה, אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, ואמר לה הקדוש ברוך הוא: לך ומעטי עצמך': ענינו של הקיטרוג הזה שקיטרגה הלבנה ומה שהשיב לה בוראה, ידוע רק לבאים בסוד אלוה. ..ומאותה שעה ואילך שונה מהלכה של הלבנה, ובכל עשרים ותשעה ימים ושתיים עשרה שעות ועוד כשלוש רבעי שעה - הלבנה עושה סיבוב אחד סביב כדור הארץ:

הלבנה בדרשות חז"ל:

לא נזכר לשון ממשלה בכל מעשי בראשית אלא בשמש ובירח בלבד. ומה היא ממשלתם? שהם מושלים על הזמן ולפיהם בלבד קובעים ימים ושאר עתים, אילו היה מהלך שניהם שוה כבשעת בריאתם, היה כתר ממשלתם אחד, והיו קובעים שניהם ביחד את הימים והשנים וכל שאר העתים. עכשו שנתמעטה הלבנה והיא מתמעטת ומתחדשת - נטלה 'כתר' חדש, הוא כתר ממשלת החדש, שעל פיה בלבד מונים חדשים: 'כתר' זה שנטלה הלבנה, מעט אותה משאר כתריה, כיון שבאי העולם לא ימנו בה יותר לא ימים ולא שנים; גם אורה נתמעט, לכך נתנה מצוה לישראל שיהו מונים ימים ושנים גם ללבנה, ואף על פי שאומות העולם אינם מונים לה, ישראל מונים. וגם חק קבע הקדוש ברוך הוא ביצירה שלא יהא המועט בטל מפני המרובה, ולא הקטן מפני הגדול. ולא עוד, אלא שגדולי גדולים משתבחים במידה זו, שהם קטנים בעיניהם:

וכך אמרו בגמרא: ר' שמעון בן פזי רמי (הטיל כתוב על כתוב והקשה): כתיב, וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים, וכתוב אֶת הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים... וְאֶת הַמְּאֹרֹת הַקְּטָנִים? - אמרה לבנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה: לך ומעטי את עצמך. אמרה לפניו, רבוננו של עולם, הואיל ואמרת לפניך דבר הגון - אמעט את עצמי? אמר לה: לך ומשלי ביום ובלילה. אמרה לו: מה חשיבותו של נר הדולק בצהרים, למה הוא צריך? אמר לה: לכך תזכי וימנו בך ישראל ימים ושנים. אמרה לו: השמש גם היא מונים בה תקופות וכו'. אמר לה: לכך יהיו צדיקים נקראים בשמך - יעקב הקטן, שמואל הקטן, דוד הקטן. ראה שלא נתישבה דעתה, אמר הקדוש ברוך הוא, הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח:

'והיינו דאמר ר' שמעון בן לקיש, מה נשתנה שער של ראש חדש שנאמר בו לְחֻטָּאת לָהּ? - אמר הקדוש ברוך הוא: שער זה יהא כפרה על שמעטתי את הירח':

אומות העולם נמשלים בחמה וישראל נמשלים ללבנה, ואף על פי שקטן ישראל ודל באומות והמעט מכל העמים, עתידים הם להיות שולטים בעולם כולו לאחר שתעבור ממשלת זדון מן הארץ: וכך אמרו חכמים במדרשם:

'דרך ארץ היא, הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן. עֲשׂוּ מוֹנֵה לַחֲמָה שֶׁהִיא גְדוּלָּה - מֵה חֲמָה זֶה שׁוֹלֵט בַּיּוֹם וְאֵינָה שׁוֹלֵט בַּלַּיְלָה, כֵּן עֲשׂוּ יֵשׁ לֹו חֵלֶק בַּעֲוֹלָם הַזֶּה וְאֵין לֹו חֵלֶק לַעֲוֹלָם הַבֹּא. וַיַּעֲקֹב מוֹנֵה לַלְבָנָה שֶׁהִיא קֹטְנָה - מֵה הַלְבָנָה הַזֶּה שׁוֹלֵט בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם, כֵּן יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לֹו חֵלֶק בַּעֲוֹה"ז וּבַעֲוֹה"ב. כֹּל זֶמֶן שֶׁאֲוֹרוֹ שֶׁל גְּדוֹל מְבַהֵיק בַּעֲוֹלָם, אֵין אֲוֹרוֹ שֶׁל קֹטֵן מְפֹרָסֵם, שֶׁקַּע אֲוֹרוֹ שֶׁל גְּדוֹל - נִתְפָּרֵס אֲוֹרוֹ שֶׁל קֹטֵן; כֵּן, כֹּל זֶמֶן שֶׁאֲוֹרוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ מְבַהֵיק בַּעֲוֹלָם, אֵין אֲוֹרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב מִתְפָּרֵסֵם, שֶׁקַּע אֲוֹרוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ - נִתְפָּרֵס אֲוֹרוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. זֶהוּ שִׁכְתוּב (ישעיה ס): קוֹמִי אוֹרִי כִּי בָּא אוֹרְךָ וַיִּכְבֹּד ה' עֲלֶיךָ וַיִּרְחַח, כִּי הִנֵּה הַחֲשֵׁךְ יִכָּסֶה אֶרְצֶךָ':

כל מי ששואף לגדולה ונכנס לתחום חברו ליטול ממנו גדולתו, לא זו בלבד שלא נתן לו רצונו, אלא הגדולה שהיתה לו, נוטלים ממנו ונעשה קטן. דבר זה רמוז בפרשת שני המאורות, לפי הדרש שדרשו החכמים לפרשה זו:

'... ומאחר שקרא אותם גדולים, חוזר וקורא את המאור הקטן? אלא על ידי שנכנס בתחומו של חברו (וברשות נכנס. ומנין שברשות?) - בכל הקרבנות (מוספים) כתוב שְׁעִיר עִזִּים אֶחָד לְחֻטָּאת וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּתוּב לְחֻטָּאת לָהּ' (במדבר כח) - אמר הקב"ה, אני גרמתי ליכנס בתחומי של חברי. (כנזכר למעלה שאמר לה 'לכי מעטי את עצמך' ולכן - 'הביאו כפרה עלי'). - :

ומה אם זה שנכנס ברשות - כך פגמו הקב"ה, הנכנס שלא ברשות - על אחת כמה וכמה: וכיצד נכנסה הלבנה לתחום החמה, שמתחילה נתנה הלבנה לממשלת הלילה בלבד, ובגזרת הבורא שאמר: לכי ומעטי עצמך - הרי היא נראית גם ביום בשעת ממשלת השמש: